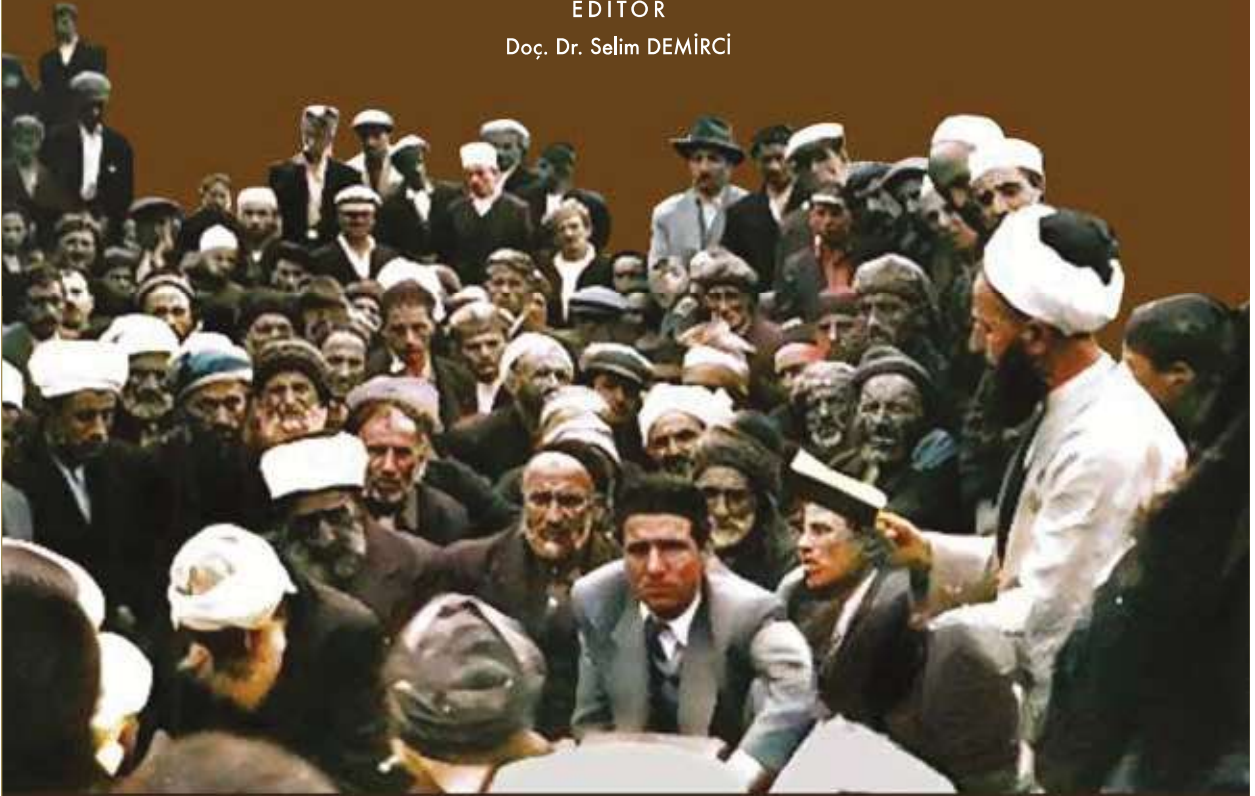

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

EDİTÖR

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Trabzon Kitaplığı: 6
Geleneksel Kültür Dizisi: 2

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İSKENDEROĞLU

Yayın Danışmanı
Emre GÜLSEVER

Karadeniz’de Hoca Olmak
Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

Editör
Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Yayın Ekibi
Doç. Dr. Süleyman GÜR
Doç. Dr. ŞenoI SAYLAN
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK
Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU
Öğr. Gör. Ahmet Cevdet KARACA

Proje Asistanları
Fatma Rabia DÜZENLİ
Serpil ARSLAN
Cansel AKGÜL

Teknik Destek:
Murat DAVULCU (Yönetmen)
İdris AKYÜZ (Yönetmen Asistanı)

ISBN: 978-975-7770-65-7
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884

Kitap Tasarım
Salih PULCU

1. Baskı, Aralık 2023
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 117

Baskı-Cilt
Seçil Ofset 100. Yıl Mahallesi
Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 44903

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
Gülbaharhatun Mahallesi
Kahramanmaraş Caddesi No.159
Ortahisar TRABZON
Yayınevi Sertifika No: 48884

Önsöz

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı proje, 1900-2000 yılları arası geleneksel İslâmî ilimlerin tedrisine Trabzon özelinde yoğunlaşmıştır. Bu tarihsel süreçte olayların içinde yer alanlar ya da etkin isimlere yetişerek onlara talebe olanların anlatımları merkeze alınarak din eğitimi, dinî tedrisatta öne çıkan isimler, bu hocaları besleyen ilmî damarlar, şehrin bu açıdan ülkemize etki ve katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı’nın yıkılışını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de kuruluşunu görmüş; yani bir nevi geçiş kuşağı olan kimselere yetişmiş, çoğunlukla 1930-1940 sonrası dünyaya gelen büyüklerimizin birer birer aramızdan çekildiğine üzülerək şahit olmaktayız. Onların hocalarına ve kendi hayat serüvenlerine dair anlatacaklarının hem yakın dönem Trabzon hem de ülkemizin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel ve dinî değişimler açısından önemli olduğu düşüncesi, bu projenin hayata geçmesinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla bir şekilde dinî gelenekle bağı bulunan veya imam-hatip liseleri, ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlara katkısı olmuş bazı isimler tespit edilerek, kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dönemsel bazı detayları elde etme adına, önceden bir çalışma yapılarak hocalarımıza hazırlanmış bazı sorular yönlendirilmiş olsa da, anlatımın seyri mülâkatları şekillendirmiştir. Yani teknik anlamda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Proje ekibinin heyecanla giriştiği bu çalışmanın, onlar açısından alışılmış bir akademik faaliyet olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla ortaya çıkan ürün, daha öncesinde kamera ve yayın tecrübesi bulunmayan bir ekibin mütevazı çalışması olarak görülmelidir. Sürekli video veya film kültürünün her geçen gün çitayı yükselttiği bir ortamda, hocalara dair anlatıları kayda almanın, teknik anlamda “göz dolduracak” çalışma beklentisi doğurması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu projenin odağında, ekranı dolduracak veya popüler kültürü besleyecek işlerden çok, bölgeye dair arşiv bırakma amacı yer almaktadır. Yani bu proje, her şeyden önce Trabzon hafızasına katkı sunmak, yakın döneme yönelik akademik çalışmalara veri hazırlamak ve biraz da yaşadığımız coğrafyaya karşı sorumluluğu bir nebze olsun yerine getirmek niyetiyle hayata geçirilmiştir. Uygulama esnasında aşılabilir güçlüklerle karşılaşılmasa da her şeyin beklendiği veya planlandığı gibi yürütülebildiği de söylenemez.

Her çalışma gibi önünüzdeki projenin sınırlarını da çalışmanın “konusu” ve “hedefleri” belirlemiştir. Yani kısaca: Trabzon ve çevresinde dinî hayatın öne çıkan yönleri ve etkin isimlere dair tanıklıklar. Bu hususu tespit noktasında proje ekibinin gözettiği ve tercihte bulunduğu hassasiyetlerin bir eksiklik gibi algılanması doğru olmayacaktır. Mesela ho-

calarımızın da en az bizler kadar hassas olduğu tarihsel kişiler, kurumlar ve bazı kitlesel yapıları doğrudan zan altında bırakacak veya bu anlamda tartışmaya sebebiyet verecek beyanlardan kaçınılmıştır. Bu noktada olgusal durumlara yer verilmesi tercih edilmiştir. Yani yakın dönemin düşünsel tarihi, siyasal hareketleri üzerine çalışan ve belli grupların siyasetle ilişkisi üzerine akademik anlamda yoğunlaşanların bir eksiklik gibi görebileceği kapalı noktalar, projenin kuşatıcı hedefleri ve polemiklerden sakınma anlayışının bir sonucudur. Bu durum akademik tutarlılık ve tarihsel olayları mümkün olduğu kadar müdahalesiz aktarmaya çalışma anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bizlerle görüşmeyi kabul eden hocalarımızın da yaptıkları konuşmalarda aynı hassasiyetleri paylaştığını gözlemlememiz bizleri fazlasıyla memnun etmiştir.

Proje kapsamında, “Karadenizli Hoca” üst vasfını taşıyan, Trabzonlu kırk hocayla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, bir kısmı İstanbul, Ankara, Bursa ve Sakarya’daki farklı mekânlarda, bir kısmı da hocaların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bizleri evlerinde ağırlayan hocalarımıza ve aile fertlerine misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederiz. Yine bizlere mekân tahsis eden, kurumsal olarak destek olan ilâhiyat fakültelerine, resmî ve özel kuruluşlara şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, bazı hocalarımız rahatsız olmalarına rağmen görüşme taleplerimize olumlu cevap vermişlerdir. Bu hocalarımıza hassaten teşekkür eder, her birine sıhhat ve afiyetler dileriz.

Online olarak erişime açılan bu görüşmeler pek çok farklı mekânda ve çeşitli şehirlerde oldukça yorucu bir koşuşturmayla kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Özellikle resmî işler, kurumsal işleyiş ve beklenmedik bazı olaylar projenin yapılabilmesi için belirlenen sürenin büyük bir kısmından proje ekibini mahrum etmiştir. Bu da, çekimlerin yapılması, kayıtların tek tek gözden geçirilmesi, özel konulara değinen fragmanların belirlenmesi, konuşmaların dökümü, basımı gibi çalışmaları az bir zamanda ve yoğun bir tempo içerisinde yapmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu proje, sorumluluk olarak proje ekibini bekleyen akademik faaliyetlerin aksamadan yürütülmesiyle birlikte kısa sürecek bir sürede hazırlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle dökümlerin kısa sürede okunmasının gerekli oluşunun yanı sıra bunların tashihi ve gerekli bazı müdahalelerin yapılmasının ayrı bir akademik yük olduğu vurgulanmalıdır. Bu anlamda bazı konuşmalara müdahalenin bizi son derece zorladığı belirtilmelidir. Bu zorluklara rağmen bazen yazı dili bazen konuşma dili bazen de ikisi arası bir vasatın öne çıktığı bir kitap teşekkür edebilmiştir. Metinler okunurken zorunlu olarak bazı cümlelere editöryal dokunuşların yapıldığı, ihtiyaç durumunda anlamı bozmayan takdim ve tehirlere başvurulduğu, tekrarların ve konuşma dilinin bir sonucu olan bazı belirsizliklerin çıkarıldığının göz önünde tutulması beklentimizdir.

Görüşmelerde hocalara; kendi aile fertleri, aile çevresinin ilme ilgisi, çocukluk dönemleri, tahsilleri, hocaları ve yürüttükleri faaliyetlere dair sorular yöneltilmiştir. Onlar da zihinlerinde yer tuttuğu kadar ve bazen de bizim ısrarlı sorularımıza tahammül ederek

hatıralarındakileri aktarmışlardır. Aslında her birinin anlatımından; son bir asrın Trabzon'u, dinî ilimler sahasında önemli isimler ve yeni kurumsal dinî müesseselerin hangi vasatta kurulduğu ve yol aldığına dair bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir hocayı ya da tarihsel bir olayı anlatırken her biri kendi veçhesinden baktığı ve bir detaya yoğunlaştığı için bütünün parçaları birleşmiş oldu. Meraklıları adına, yeni açılan imam-hatip liseleri-ilâhiyat fakülteleriyle medreselerin farkları veya benzeştiği hususlara dair ipuçları belirginleşmiş oldu. İlim adamı yetiştiren evler, ilmiye sınıfına mensup aileler, bazı köylerin "karizmatik" kişiler sayesinde bir merkez hâline gelişi, Trabzon'un 1950 sonrası yeni çehresi ve daha gencecik olan imam-hatip liselerinin inşasının hangi şartlarda gerçekleştiği gibi pek çok detay hocalarımızın konuşmalarının satır aralarında ilgililerini beklemektedir. Kısacası bu çalışma, kırk hocanın anlatımından oluşan mütevazı bir arşiv çalışmasıdır. Ayrıca mülâkatların tümünün kayda alınması ve bunların yayımlanması, ilerleyen yıllarda anlatıları daha da anlamlı hâle getirecek, Karadeniz ve Trabzon hafızasının canlı kalmasını sağlayacaktır.

Projenin ifade ettiği anlam, konusu, çıktıkları ve hedeflerinin anlatıldığı bir bölüm ve mülâkatların dökümünden oluşan bu kitap, projeyi kalıcı hâle getirecek unsurlardan birisidir. Özellikle değerlendirmelerin yer aldığı giriş bölümünde, bazı tespitler ve bağlantılarla mülâkatlar için hazırlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Projenin akademik değerlendirme kısmı olarak da görülebilecek olan bu bölümün, akademik metinlerin yoruculuğu yerine, daha ziyade akıcı olması hedeflenmiştir. Bunda da projenin hedef kitlesi yönlendirici olmuştur. Zira bu projeye ilgili çıktılar, sadece akademik çalışma yapanları değil, yakın döneme ve Trabzon'a ilgi duyan herkesi ilgilendirmektedir. Bu bölümde, hem mülâkatlarla uyumlu olsun, hem de okurlar için mülâkatları anlamlı hâle getirsin diye genel tabloyu göstermek amacıyla temel olabilecek bazı örneklere ve isimlere yer verilmiştir.

Çalışmamız pek çok kişi ve kurumun desteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle projeyi kurumsal anlamda sahiplenen Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Kurumlar adına da özellikle Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Âşıkutlu ve Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, ayrıca en az onlar kadar kurumlar adına çalışmaları takip eden İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Süleyman Gür ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Erdem Zekeriya İskenderoğlu beylere müteşekkirimiz. Projeyi yoğun akademik çalışmaları ve çeşitli sorumluluklarına rağmen sahiplenip yürütücülüğünü yapan Doç. Dr. Selim Demirci ve araştırmacı olarak sahada çalışan Doç. Dr. Eyüp Öztürk, Doç. Dr. Şenol Saylan, Doç. Dr. Fatih Topaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Gür ve Öğr. Gör. Ahmet Cevdet Karaca beyefendilerin emekleri önünüzdeki çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma fakültemizden ve ihtisas kursumuzdan mezun öğrencilerimizin de yer aldığı proje olması hasebiyle de bizim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı projeye katkı sunan lisansüstü

bursiyer öğrencilerimiz Fatma Rabia Nur Düzenli, Serpil Arslan ve Cansel Akgül'e müteşekkirimiz. Projemizin teknik sorumluluğunu üstlenen yönetmenimiz Murat Davulcu ve asistanı İdris Akyüz beylere de özverili çalışmalarını için teşekkür ediyoruz. Metinlerin dökümünde bazı bölümlere göz atarak bizlerle fikirlerini paylaşan sayın Mustafa Çil, Murat Ustakurt, Abdulkerim Malkoç, Mahmut Ayyıldız, Murat Arif Güney, Nur Kübra Demirci, Ayşegül Balık, Sema Berber, Merve Vildan Ata ve Semih Aras'a da teşekkür borçluyuz.

Hassaten bizlerle görüşmeyi kabul eden, evlerinde, köylerinde, çalıştıkları kurumlarda bizleri ağırlayan hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak "Trabzon'u hocalarla anılan bir şehir" hâline getiren tüm büyüklerimizi de hayırla yâd etmek istiyoruz. Zira arkalarında; şahsiyetli duruşlarıyla, dinmek bilmeyen gayretleriyle, bereketi günümüze kadar ulaşan talebeleriyle ve eserleriyle kendilerinden bahsedilecek temiz bir hayat bıraktılar. Ahirete irtihal etmiş olanlara rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyoruz.

Trabzon 2023

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

Ahmet Yıldırım

1964'ta dünyaya gelen Ahmet Yıldırım ilkokulu bitirdikten sonra Çaykara'da, Çaykara müftüsü olan Hacı Yusuf Efendi'den (Hacı Yusuf Ziya Bilgin'den) iki sene Arapça okudu. Daha sonra Giresun İmam-Hatip Lisesi'ne kaydını yaptırarak liseyi burada tamamladı. 1983 yılında Bursa İlahiyat Fakültesi'ni kazandı. Yüksek lisansını Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tefsir-Hadis anabilim dalında (1990), doktorasını Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri anabilim dalında (1996) tamamladı. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Hadis bölümünde yardımcı doçent olarak görev yaptı. 2006'da doçent, 2011'de profesör unvanı aldı. Görevini 2013 yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne nakleden Yıldırım çalışmalarını burada sürdürmektedir. Pek çok akademik makalesi, kitabı ve ilmi konferansları bulunan Ahmet Yıldırım'ın eserlerinden bazıları şunlardır: *Hadislerle Tasavvuf* (Eşref Ali Tanevi'den Tercüme ve Tahric, Dr. H. Zafarullah Daudi ile); *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*; *Din, Dünyevileşme ve Zühd*.

Görüşme Selim Demirci tarafından, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kütüphanesinde gerçekleştirilmiştir.

5 Haziran 2023, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde, *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat*, başlıklı projemiz vesilesiyle Prof. Dr. Ahmet Yıldırım hocamızla mülâkat yapacağız. Hocamıza projemize verdiği destek ve bizle görüşmeyi kabul ettiği için çok teşekkür ediyoruz. Sözü daha fazla uzatmadan hocamıza bırakıyoruz.

Hocam kısaca kendinizi bize tanıtır mısınız?

İsmim Ahmet Yıldırım, 01.10.1964 yılında doğdum. Aslen Trabzon-Çaykara- eski ismi Fotinos yeni ismi Kabataş köyündenim. Doğumum, 1929 yılında sel olması dedemin de Bayburt'a göç etmesi, hasebiyle Bayburt'ta gerçekleşti. Her ne kadar orada doğmuş olsam da Trabzon Çaykara-Kabataş köyünde yaşadım önemli ölçüde. İlkokulu orada bitirdim. İlkokulu bitirdikten sonra Çaykara Müftüsü Hacı Yusuf Ziya Bilgin Efendi'den iki sene Arapça okudum. O vesileyle, daha sonra tam bitirmeden Giresun İmam-Hatip Lisesi'ne gittim. Daha sonra Giresun İmam-Hatip'ten mezun olunca 1983 yılında Bursa İlahiyat Fakültesi'ni kazanarak öğrenimime devam ettim, dört sene. Orada yüksek lisans ve doktoramı tamamladıktan sonra akademisyen olarak 17-18 sene Isparta'da Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde çalıştım. 2013 yılında da Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'ne geldim ve hâlen burada akademik çalışmalarımı yürütmekteyim.

Sayın hocam çok teşekkür ediyoruz. 1929 sel afeti ailenizin bir şekilde Bayburt'a doğru da göçmesine vesile oldu. Bununla ilgili rahmetli babanızdan dinlediğiniz ya da sizin bir şekilde vâkıf olduğunuz bilgiler var mı? Aile büyüklerinizle ilgili neler söylemek istersiniz? Mesela Trabzon'da farklı yerlerde ulema ailesi ya da ilmi geleneği olan aileler var malumunuz, ailenizde böyle bir gelenek var mı? Babanız sizin dinî terbiyenize doğrudan ya da dolaylı dâhil oldu mu misiniz hocam?

Evet, ailemizde ilmi gelenek yok. Ama ne diyelim bürokraside çalışan Kurt dedem, yani dedemin babası 2. Abdülhamid'in yanında çalışmış, bir vesileyle. Sonra o tahttan indirilince oradan kaçıp tekrar Trabzon Çaykara'ya gelmiş, köyde muhtarlık yapmış. Bizim ailede bildiğim kadarıyla ilmiye geleneği yok ama bizim ailenin dine karşı bir muhabbeti var. Babamın da ayrı bir muhabbeti var. Ben daha ilkokuldayken köyde, sıbyan mekteplerine giderek, Kur'an öğrendim. O noktada eğitimimi büyük ölçüde elif-bâ'dan başladım sonra Kur'an okuyarak, Kur'an ezberleyerek devam ettirmeye çalıştım.

Bu noktada babamın içinde bir ukde vardı. Kendi neslinden dini bilen, dini yaşayan birisi olması niyetiyle beni ilkokulu bitirince Çaykara müftüsüne teslim etti. Yani Çaykara müftüsüne götürdü. Ben imam-hatipe, başka bir okula, ortaokula gitmeden, başka bir yere sapmadan gittim. Orada Çaykara müftüsü olan Hâ necizâde Hacı Yusuf Ziya Bilgin'den iki sene kadar Arapça ve Kur'an-ı Kerim eğitimi aldım. Arapça eğitimine *Emsile*'den başladım iki senenin sonunda Arapça eğitiminde önemli bir yeri olan *İzhâr*'ı da bitirerek imam-hatipe geçmek zorunda kaldım.

Hoca, Kur'an noktasında çok hassastı. Kendisi Âşikkutlu hocanın talebelerindendi ve o noktada mehâric-i hurûfu, Kur'an okuması, Kur'an'a olan hassasiyeti noktasında çok dikkatliydi. Arapça yanında Kur'an ezberletti, okuttu, zaman zaman bazı ezberler yaptırdı. Mesela o noktada kendisinin bana çok büyük bir katkısı vardır.

Sıbyan mektebine babanızın teşvikiyle gittiğinizi söylediniz. Köyünüzde hocam, yetiştiğiniz dönemde kendinizi bildiğiniz, hatırladığınız süre içinde, buralarda eğitim verenler sadece mevsimlik dönemsel eğitim için gelenler mi yoksa böyle ilmiyeden istifade ederek hafızlık yapmış ya da kıraat okumuş, yani ne nitelikte hocalardı, hocam?

Öyle fazla niteliği olmayan, bir hoca değil de orada mevsimlik olarak tayin edilen, böyle mahalle mektebinde bir-iki aylık, üç aylık hocalardı. Büyük caminin hocası vardı ama biz ona gitmezdik, mahallemizdeki hocaya giderdik. O daha çok, ne diyelim daha üst seviyede dersler verirdi. Mesela benim ağabeyim ve o zaman orada bulunan on beş kişi ondan Arabiyat dersi okurlardı. Arapça yani bir nevi medrese gibi, onlardan da çoğu icâzet alamadı. Ancak onlardan da iki kişi benim hatırladığım kadarıyla icâzet alarak, o süreci tamamlayabildi. Diğerleri o işi tam tamamlayamadı. Çünkü şöyle bir şey var takdir edeceğimiz üzere, bu Arapça veya dinî eğitimin herhangi bir gelecekte insanın hayatında maişet, bir karşılığı olmadığı için fazla rağbet görmedi, tabii ahirette büyük bir karşılığı var ama onu belli bir yaşı geçince kazanma ihtiyacı hissediliyor. O yüzden çoğu ya inşaatçı oldu ya başka bir yere gitti ya da başka bir şeyler yaptı. Yani kendi başına hareket edip bıraktılar. Ama iki-üç kişinin icâzet aldığını biliyorum.

Hocam siz ilkokul okurken dinî durum nasıldı? Bazı hocalarımızın anlatımında mesela biz 1950-60 yıllar arasında ayrı bir öğretmen profili, 1960'tan sonra daha ayrı bir profil görüyoruz. Mesela dinî telkin açısından ilkokulda olumlu ya da olumsuz bir şey var mı hatırladığınız? Bizle paylaşmak ister misiniz?

Olumlu şeyleri hatırlıyorum. Mesela orada sûrelerin okunması, ezberlenmesi, namazın kılınması. Şimdi var mı bilmiyorum? Mesela namazın nasıl kılınacağıyla ilgili şeyler, o uygulamaları hatırlıyorum. Bizim öğretmenimiz bu noktalarda bize öncülük etti ve onların öğrenmesine vesile oldu. O noktada, onun katkısı var.

Hocam, Yusuf Bilgin hocamıza detaylı değinmek, o noktanın biraz daha üstüne gitmek istiyoruz. Merhum hocanıza gitmenizden anlaşılan babanızın katkısı var.

Çok katkısı var, benim resmen elimden tuttu; o, hocaya götürdü. O, hocayı da çok tanıdığı yoktu. Ama bildiği duyduğu için, Hâ necizâdeler zaten bizim orada Çaykara'da bilinen, hepsi âlim olan bir aile. Hâ necizâde Hacı Salih Bilgin de var mesela, Erzurum'da kalmış hem de tasavvufî yönü olan birisi, bu yönüyle bilinen bir aileydi. Hoca da zaten Çaykara'nın müftüsü olduğu, bilindiği için tuttu beni ona götürdü. Niye götürdü? Nasıl götürdü? Onu da tam bilmiyorum. Ama şunu biliyorum yalnız, babamın dine, dinî ilimler öğrenmeye karşı bir hasreti vardı. Kendi okuyamadı, kendisi SEKA'da işçiydi. Çocuklarından en azından birisinin okumasını çok arzuladı. Ağabeyim, dediğim gibi köydeki hocadan tahsilini tam bitiremeden inşaatçılığa gitti. Sonra iş bize kaldı. Biz de o noktada kendi üzerimize düşeni yapmaya, hocaya gidip orada okumaya gayret ettik.

Hocam bu dersleri yaparken Çaykara'da mukim olarak mı kaldınız?

Yok! Köyden gidip geliyordum. Sabah erkenden çıkıyordum.

Yürüme mi gidiyordunuz?

Yürüme gidiyordum.

Yürüme yol ne kadar var hocam?

Bir saatten fazla, hızlı gelersen bir saat. Yürüyordum her gün. Köye çıkarken de bir buçuk saat sürüyordu. Çünkü yokuştu.

Çok önemli bir detay hocam.

Yani her gün iner-çıkardım, cumartesi dâhil, pazar hariç. Pazar günü gitmezdim.

Sabah kaçtan kaçta kadar ders yapıyordunuz?

Sekizde çıktığımı hatırlıyorum. Dokuzda falan gelirdim. Hoca ne zaman işlerine müsait olursa o zaman, zira hoca müftü. Beklerdim, arka tarafında müsait bir oda vardı, bir tane böyle sehpa vardı. Oraya ben otururdum, dersimi hazırlardım. Hocam müsait olduğu zaman gelirdi. Bazen zamanlı olurdu bazen de misafiri, geleni gideni çok olurdu, Çaykara merkez olduğu için. İstanbul'dan gelen hocalar da gelirdi. Çaykara'nın da bilinen insanları hep müftüye gelirdi. Orada da tanıdığım çok insan olmuştur. Hem hocalardan hem de siyasilere, milletvekili olanlardan onun talebeleri vardı. Mehmet Zeki Okur diye birisi vardı mesela, iyi hatırlıyorum. Arif Yıldırım var İslami İlimler'de mesela. Nasrullah Hacımüftüoğlu damadı mesela, ben o zaman orada tanıdım, daha yeni girmişti, asistandı o zaman. Onlar, hep oralarda gördüm. Yani o yönüyle bana da çok büyük katkısı oldu. Sonra *Emsile*, *Binâ*, *Maksûd*, *Avâmil* ve *İzhâr* bunları beraber okuduk. Ama bunun yanında az önce dediğim gibi Kur'an okuma ve tecvid ilminde de ondan istifade ettiğimi söyleyebilirim. Sübhâneke'den başladık, bütün Amme cüzünü ezberlediğimizi hatırlıyoruz. Ayrıca Bakara sûresinden, Nisâ sûresinden ezberlediğimizi hatırlıyoruz. Genelde medreselerde Kur'an eğitiminin üzerinde o kadar durulmaz; ama hocanın usulü farklıydı. Hatta damadı da yazdı onunla ilgili bir şey. Bu noktada ikisini birebir, hem Kur'an okumayı hem Arapça eğitimini beraber götürerek, hem Kur'an bilgisi hem Arapça birikimi de kazanarak eğitmeyi kendisine prensip edinmişti. Bu noktada onun katkıları inkâr edilemez. Bu konuda çok hassastı. Ben iyi hatırlıyorum: Birisi gelmişti, ben falan köye imam olmak istiyorum, Rize'den tayin olmak istiyorum, dedi. Ona dedi ki: bir Fatiha oku bakalım! Fatiha okudu, beğenmedi. Fatiha'yı onun standartlarına, usulüne göre doğru okumadığını düşündü. Ve onunla orada anlaşamadılar yani. Dedi ki ben seni tayin edemem. Çünkü senin Kur'an okuman yeterli değil. Yani böyle bir hassasiyeti vardı.

Müftü Efendi bana karşı sevecendi. Ne diyelim, yardımcı olmaya çalışan; ben biraz çekingen, daha köyden yeni gelmiş bir çocuktum. Hatta zaman zaman bana evinden, üst katta oturuyordu, öğlenleri yemek getirdi. Öyle şeyler de oldu yani ben onun iyiliğini, güzelliğini hiç unutamam. Allah rahmet eylesin!

Hocam o zaman, merhum hocanızla ilgili sizin anlattıklarınızdan anladığım, zihninizde anlatılan hoca profilinden farklı. Ahlakıyla da örnek, müşfik bir baba profili sundunuz hocamı bize tanıtırken.

Hakikaten halim-selim, çok fazla kızmayan biriydi. Şunu da söyleyeyim: Zaman zaman dersimi yapamazdım. Onun karşısında mahcup olduğum için ağladığım olurdu. Mesela böyle bir durum olurdu. Yani bu noktada bize çok büyük emeği vardı. Ben onun faydasını hem imam-hatipte hem ilâhiyatta çok gördüm. Mesela ilâhiyatta hazırlığı geçmemde oradaki bilgilerin çok ehemmiyeti oldu. Normalde ben dört sene değil de belki de beş sene okuyacaktım. İmam-hatipte Arapça notlarım çok iyiydi, tefsir ve hadis çok iyiydi. Yani başarılıydım.

Hocanızın hocalarıyla ilgili bir bilgi var mı? Hocanız kimden okumuş? Bununla ilgili bir şeyler söylemek ister misiniz hocam?

Hocamın hocası Hacı Hasan Efendi, Hacı Hasan Rami Yavuz. Kur'an hocası da Mehmet Âşikkutlu'ydu. Mesela o Çifâruxsa'da (Uğurlu) okumuş ondan. Yani Kur'an eğitimini ondan almış ama Arapça'yı Hasan Rami Yavuz'dan, Hacı Hasan Efendi'den almış. Onun öğrencisiydi. Çaykara'da o zamanın müftüsü ölmüş, onun yerine birisi geçmesi gerekiyormuş. Normalde Hacı Hasan Efendi'nin geçmesi uygun; ama Hacı Hasan Efendi ona demiş ki: "Sen geçeceksin, sen müftü olacaksın." Hocam önce çok razı olmamış. Sonra onun emri olunca, oraya müftü olmuş. Yirmi sene civarında, belki daha fazla, şimdi hatırlamıyorum, orada müftülük yaptı. İyi bir iz bıraktı. Hem imamlar hem diğer insanlar nezdinde iyi bir iz bıraktı.

Bir şey anlatayım ilimle ilgili belki faydası olur. Onu Nasrullah Hacımüftüoğlu da yazdı makalesinde. Ama ben de bizzat bana da sorduğunu hatırlıyorum. Dedi ki: "Senin bir saatlik ömrün olsa veya iki saatlik, ne yaparsın?" Ben bir şey diyemedim. Hatta Nasrullah Hacımüftüoğlu'nun dediğine göre de bir gün öğle namazını kılmışlar. Orada Çaykara'nın ileri gelen hocaları da varmış, çok tanınan-bilinen. Aynı soruyu onlara da sormuş. Onların bir kısmı namaz kılarım, öteki: Kur'an okurum, kimisi zikir yaparım, demiş. Oradaki anekdotta: yüzünden bu verilen cevaplardan hoşnut olmadığını anladık, deniliyor. Demişler ki: "Peki siz ne yapardınız?" Ben demiş, ya bir talebe bulur ona öğretirim ya da kendim bir hoca bulur ondan eğitim alırım. Hocamın bunu söylemekteki amacı, Allah'ın ilim sıfatının tecelli ettiği şekilde ölmek, en güzel ölümlerden biri diye. Böyle bir anekdottan bahsetmiş olayım.

Hocanızla ilgili size birkaç şey daha sormak istiyorum hocam: Ders yaparken sabah dokuzda geliyordunuz, halkadaki ders katılımcıları ne kadardı? Hangi yaş grubundan kimselerdi? Mesela şehir dışından gelen var mıydı?

Tek başıyaydım. Ara sıra imamlardan, hocalardan gelenler olurdu. Mesela ben *Emsile*, *Binâ* okuyordum. Onlar da tefsir okurlardı, iyi hatırlıyorum *Beyzâvi Tefsiri* okurlardı. Bir kısmı da başka tefsir okurdu hocadan, ara sıra. Şöyle bir şey vardı. *Ferâiz* dersi okuduğumuzu hatırlıyorum. *Ferâiz* dersini onun bir yeğeni vardı, Muhammed Bilgin diye, daha sonra Çorum İlâhiyat'ta da hocalık yaptı, onunla okuduğumuzu hatırlıyorum. Hâlâ biz ders arkadaşınız diye takılırız, görüşürüz. Yani ferâiz dersi okuduğumuzu hatırlıyorum. Ama (günlük-sabit talebe olarak) ben tektim yani. Yaşı büyük hocalar, fırsat buldukça, yüksek seviyede dersi olanlar, tefsir, ferâiz ve benzeri başka dersleri

okumaya gelirlerdi.

Hocam 1929'daki sel ailenizi bir şekilde Bayburt'a sürükledi. İmam-hatibi siz Giresun'da okudunuz. Sizi Giresun'a sürükleyen ne idi hocam?

Ha şöyle, babam Giresun SEKA Kâğıt Fabrikası'nda çalışıyordu. O zaman da imam-hatiplere çok yoğun talep, öyle her gelen öğrenciyi kabul etmiyorlardı malumunuz. Trabzon'a girme imkânı olmadı. Babamın orada, tanıdığı birisi vardı. Onun vesilesiyle oraya kayıt yaptırdık. Önce paralı yatılı okudum bir sene. Sonra birinci senenin sonunda imtihana girip parasız yatılı okudum.

Giresun İmam-Hatip Lisesi'nin o zaman, şimdiye göre ilâhiyat seviyesinde denilebilir, bir eğitim vardı. Orada yani çok güzel eğitim aldığımızı düşünüyorum her yönüyle.

Hocam biraz orayı açmak istiyoruz. Mesela görüştüğümüz hocalarımızdan Trabzon İmam-Hatip'teki hocalarla ilgili isimler ve bilgiler dinledik. Bugün bir hocamızdan Ordu İmam-Hatip'in kuruluşuyla ilgili malumat aldık. Giresun İmam-Hatip'te nasıl bir ortam vardı hocam? Yani sizi etkileyen hocalar kimlerdi ve neler okutuyorlardı?

Evet, hakikaten meslek dersleri hocaları çok yetkin, çok iyiydi. Mesela Kur'an hocası vardı, Şükrü Teoman; -o tabii farklıydı- İlyas Çavuşoğlu hocalar vardı. Zinnuri Eroğlu diye bir hoca vardı, bize hadis dersinde Hayrettin Karaman'ların çıkardığı hadis kitabını okutmuştu. İkrâm Coşkun diye bir fıkıh hocası vardı mesela. Bize, cenaze tekfini ve benzeri şeyler olsun uygulamalı birebir öğretirdi. Mesela cenazeyi anlatırken tabut ile kefen getirirdi. Ölü nasıl yıkanır, nasıl kefenlenir? Onların hepsini bize birebir gösterirdi. Tefsir dersinde mesela *Celâleyn Tefsiri* okurduk, Muhammed sûresi, Hucurât sûresi hatırladığım kadarıyla. Onları birebir okuduk; mesela *Celâleyn*'den, defterlere yazardık önce. Hoca gelir, kırık mana verirdi, biz de onun üzerine yazıp ondan imtihan olup güzel bir şey yapardık. O birikim şimdi var mı bilmiyorum?

Tabii meslek derslerinin hocaları öğrenciler tarafından çok sevilmezdi. Biraz sert otoriterdiler. Öteki hocalar biraz daha yumuşaktı. Onları millet daha çok severdi. Öyle bir taraf da vardı.

Hocam siz merhum Yusuf Bilgin hocanın müşfik hâlini gördükten sonra durum biraz farklı olmuştur.

O ayrı tabii.

Ders ve dönem arkadaşlarınızdan sizin gibi sonrasında ilâhiyatlara devam eden, ilmî sahada çalışma yürüten başka hocamız oldu mu?

Giresun İmam-Hatip'ten mesela yatılıda bizim sınıftan Mustafa Öztürk var, bu tefsirci. O benim sınıf arkadaşım. Onun dışında Hacı Mehmet Günay var bizden, Sakarya'daki. Mesela onu iyi hatırlıyorum. Kenan Ayar diye bir İslâm tarihi hocası var. Mesela Nurettin Canikli var. O bizden önceydi. Onu iyi hatırlıyorum. Onlar dışında da çok kişi vardı, siyasetle ilgilenen ve farklı üniversitelere giden. Yani o zamanın imam-hatibi bayağı iyi bir seviyedeydi. Yani iyi yerleri kazanmışlardı.

Hocam, bir imam-hatip lisesinde *Celâleyn* tefsirinin okunması ve hadis ezberlenmesi, şu anki ilâhiyat eğitimini bile düşündüğümüz zaman iyi bir

seviyeye işaret ediyor. Giresun İmam-Hatip'teki hocalarımızdan hem yatılı yurttta hem de okulda resmî ders dışında böyle bir okutma merakı, ders halkası olan var mıydı hocam?

Onu hiç yapmazdık, yazın ancak. Belki kendi çabamızla. Ancak öyle bir şey hatırlamıyorum, öyle bir şey yoktu.

Peki, hocam o zaman yüksek tahsilinize geçelim. İlähiyata gitmeye nasıl karar verdiniz?

İlähiyata gitmeye şöyle karar verdim: Tabii ilk sıralarda yazmadım. Mesela ben Bursa İlähiyat Fakültesi'ni kazanmıştım, 5. sıradaydım. Birinci sırada tıp yazdım, ikinci sırada başka fakülteler, dördüncü sırada da zannederseniz Marmara mıydı ne, beşinci sırada Bursa İlähiyat. Orayı kazandım. Orayı kazanınca, oraya gittim. Burada bir arkadaş grubunun evinde kaldım. Oradaki hocalar arasında Selman Başaran vardı. Öğleleri hadis dersi yapardı. Az önce konuştuğunuz, Enbiya Yıldırım da onun halkasındaydı. Onun dersleri olurdu.

Ne okuturdu hocam?

Muhtasar-ı (Sahih-i) Müslim okuduğumu hatırlıyorum. Yunus Vehbi Yavuz'la da öğleleri *el-İhtiyâr* okuduğumuzu hatırlıyorum. Böyle dersler olurdu. Yusuf Hoca, Yusuf Ziya Bilgin de oradaydı; ama ona ben pek gidemedim. Yani nasip olmadı farklı sebeplerden dolayı. Böylece öğle aralarını değerlendirmeye çalışıyorduk.

İmam-hatipte iken şöyle bir durum vardı, onu da söyleyeyim: O zaman çıkan yeni kitapları hep okuma merakı vardı. Ben pek çok kitabı o zaman okudum. Mesela hadis olsun, *İhyâ* olsun, *Necâtü'l-Mü'minin* diye bir kitap vardı. Giresun İmam-Hatip'te okurken takip ettim. Evet, şöyle *Büyük Doğu* gibi yayınları takip ediyorduk. Merakla onları da okumaya çalışırdık. Ali Bulaç'ın, Hüsnü Aktaş'ın kitaplarını, Necip Fazıl'ın *İdeolocya Örgüsü* falan, onları okumaya çalışırdık.

Bunlarda hocam, hocalarımızın teşviki oluyor muydu?

O zamanlar şöyle bir şey vardı, iki grup vardı: biri Akıncılar, biri de Ülkücüler. Akıncılar'da veya Milli Türk Talebe Birliği'nde bunlar genelde okunurdu. Mesela *İhyâ* okunurdu, diğer kitaplar da okunurdu. Bunların etkisi olmuştu. Hatta bir arkadaş, bunu da anlatayım, cuma günü akşam birerdi otobüse, gelirdi Hacı Bayram'da çıkan yeni kitap neyse, şimdiki gibi tabii öyle çok fazla değil, alıp gelirdi. Pazar günü sabah inerti, elinde koliler. Biz ondan o kitapları dört gözle beklerdik ve alırdık. Hemen hepsini okumaya çalışırdık. Yani hadis, tefsirle ilgili, ne varsa okumaya çalışırdık. Tabii o zaman bizi meşgul eden sanal dünya, internet diye bir şey yok.

Hocam şöyle sorayım: İmam-hatibi Giresun'da, fakülteyi Bursa'da okudunuz. Bursa'da da Trabzon'dan çok sayıda oraya göçen hocalar var. Çevrenizde de olmuştur. Ama asıl merak ettiğimiz yazları ya da farklı vesilelerle Trabzon'a gidip geldikçe tanıma imkânınız olan, meclisinde bulunduğunuz hocalar kimlerdir? Trabzon'un tanınmış hocalarından ya da icâzet merasimlerinden bahsediliyor, 1980'lerde 1990'larda hâlâ devam eden ama farklılıklar olan şeyler var. Yani

böyle meclisinde bulunduğunuz, ilim okuma imkânı olmasa bile, tanıştığınız merhum hocalardan kimler var hocam?

Çaykara müftüsünden okuduğum zaman, Hânevizâde Hacı Salih Bilgin, şimdi Erzurum'da medfûn olan, mesela onunla karşılaştık. O muttaki, takva sahibi birisi olarak kabul edilirdi. Hatta onun bir fındıklığına gidip, fındıklarını topladık. Herkese hediye verdi, bana da. Mesela o zaman bir kâğıda katlayıp 500 lira vermişti, hâlâ saklarım ben onu. Öyle bir hatıram var.

İcâzet merasimleriyle de şöyle bir şey var: Şimdi meşhur Cübbeli Ahmet var ya onun icâzet merasimine, Rize'nin Tütüncüler köyüne gittiydik, çok büyük bir merasim oldu.

Niye orada yapıldı hocam?

Orada Resul Hoca diye bir hocası varmış. Onu hâlâ kendi televizyonunda çıkarıyordu. O zaman ders alıyordu ondan, Mahmut Efendi (Ustaosmanoğlu) oraya göndermiş. Çaykara'da bir gün bana dediler ki: "Biz Rize'ye icâzet merasimine gideceğiz, gelmek ister misin?" Bu dediğim yalnız, imam-hatip sıraları, ilâhiyat zamanı değil lisede öğrenciyken, yani öğrenciyken gittik. Hakikaten büyük bir şey oldu, köye girmek mümkün değil araba kalabalığından. Orada şunu hatırlıyorum: Cübbeli'nin o zaman çok genç, daha sakalı-makalı yok, tüyü bitmemiş, böyle vaaz ettiğini hatırlıyorum. Sabah gittik, akşam kalabalıktan çok bir şey görmeden döndük geldik.

Bizim köyde de oldu. Dediğim gibi, ağabeyimlerde de olmuştu, köyün hocası bir icâzet merasimi yaptı. İcâzet merasimi şöyle oluyordu o zaman, şimdi nasıl bilmiyorum: İcâzet alan hoca önce bir kürsüye çıkıyor, orada vaaz ediyor, bir konuşma yapıyor. Sonra onunla ilgili icâzet baştan sona okunuyor, kimden almış, hocanın hocası, onun hocası, okunup ona veriliyor. Ve böylece icâzet aldığı orada ikrar ediliyor ve o icâzet belgesi verilmiş oluyor, böyle bir şeye şahidim ben.

Hocam sizin böyle teberrüken de olsa icâzet aldınız mı?

Yok alamadık. Yani öyle bir şey henüz nasip olmadı. Öyle bir şey içimizde ukde kaldı, ama tam bitiremediğimiz için hepsini, o yüzden olmadı.

Trabzon Çaykara'da yetişmiş bir hocamız olarak Türkiye'nin Isparta gibi farklı şehirlerinde hizmetiniz oldu. Şimdi Ankara'dasınız. Bu vesileyle hem Karadeniz'in, Trabzon'un yakın dönemdeki dinî hayatına dair hem de ilim talebelerine ne söylemek istersiniz? Nasihatınız tavsiyeniz ne olur hocam son olarak?

Bu ilim işi isteğe bağlı, yani bu bir talep işi. Bunu talep etmek, önce istemek lazım. O noktada eğer talep varsa, istek varsa, bunu en iyi şekilde hangi hoca yapabiliyorsa, tabii klasik usulü de ihmal etmeden modern usulleri de düşünerek, -çünkü çağın gereği olarak modern usullerde kısa zamanda bazı şeyler halloluyor, eski usullerde çok şey ezbere dayalı olduğu için ve o noktada da zaman çok gerektiğinden- bu hem modern hem klasik usulü ihmal etmeden, onları mecz ederek bu süreci tamamlamak lazım. Çünkü ilim çok önemli. Biliyorsunuz: bilgi güçtür. Kim bilgiye sahipse, onu elde ediyorsa ki bu dinî ilim de olabilir diğer ilimler de olabilir, gücü elde etmiş oluyor. Bu gayret içerisinde olmak gerekiyor.

Bir de dinî anlayış noktasında, dindarlığımızı şekillendirme noktasında kitabî, sahih, doğru bilgi, olmazsa olmaz bir hakikat! Bunu ehliinden ve en güzel şekilde, en güzel, en pratik, en kısa şekilde

almaya bakmak lazım. Ve bu noktada büyük bir gayret içerisinde olmak lazım. Az önce de hocamdan aktarılan anekdotta belirtildiği gibi “o hakikat üzere ölmek” gerekiyor. Ölürsek, İnşallah Allah’ın ilim sıfatının tecellisiyle ölmek. Bence hocamın da tercih ettiği üzere en güzel ölümlerden olsa gerek. Bunu yapmakta fayda var diye düşünüyorum.

Hocam, çok teşekkür ediyoruz.